

УДК 332.2.021

Чужмир М.А. здобувач
Полтавська державна аграрна академія

ЗЕМЛЕЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Земельна реформа в умовах розвитку ринкової економіки України стала центральною ланкою трансформації АПК, визначальним елементом темпів росту, структури і якості внутрішнього валового продукту. Вона сприяє підтримці конкурентного стану аграрної економіки, створює суспільний лад та формує середній клас земельних власників країни. Функціонування землі як засобу людської діяльності, в рамках якої перехрещуються економічні інтереси сільськогосподарських товаровиробників з постачання, переробки, обслуговування та збуту продукції, потребує взаємної узгодженості та співпраці, створення ефективних виробничих і суспільно-економічних відносин.

Суть питання в тому, що в сільському господарстві, внаслідок особливості виробництва, розвитку багатоукладності через організацію нових і реструктуризацію існуючих господарств на приватній власності на землю та інші засоби виробництва, склались специфічні умови інтеграції землі в систему суспільних відносин. Це стосується і того, що безпосередньо виробники сільськогосподарської продукції, які є власниками землі, створюють ренту і можуть присвоювати її. Структура землекористування визначальним чином впливає на спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, його ефективність та дохідність.

Стан вивчення проблеми. Земельні відносини, як складова виробничих відносин визначення ефективності виробничої діяльності, завжди були в полі зору науковців, спеціалістів і практиків та знайшли належне відображення у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: І.М. Буздalова, А.П. Вервейка, В.М. Ганганова, П.І. Гайдуцького, А.С. Даниленка, О.М. Енгельгардта, С.М. Кваша, Ю.О. Лупенка, І.І. Лукінова, А.В. Македонського, М.Й. Маліка, Л.О. Мармуль, Л.Я. Новаківського, П.Т. Саблука, Л.В. Транченко, А.М. Третьяка, М.М. Федорова, В.Й. Шияна, О.Г. Шпикуляка, В.В. Юрчишина, К.І. Якуба та інших.

Виникнення суперечливих дій в ході земельної реформи та формуванні ринкових відносин, необ'єктивність і невідповідність ринковим умовам організаційно-економічного механізму регулювання земельних відносин з боку держави, послідовність завдань підготовки соціальної бази розвитку сільських територій та інші аспекти цієї багатопланової проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження. Вітчизняна наука поки що недостатньо опрацювала такі питання, як визначення напрямів подальшого розвитку економічного механізму регулювання земельних відносин та господарювання на селі, забезпечення включення землі в економічний обіг, визначення механізмів застосування оренди та застави як форм комерційного використання землі, проведення моніторингу земель, іпотечного кредитування сільськогосподарських підприємств. Науково-теоретична та практична

значимість вказаного кола проблем обумовили вибір теми, її актуальність і цільову спрямованість дослідження.

Методика досліджень. У статті використано загальноприйняті економічні методи дослідження, зокрема дедукції – при теоретичному осмисленні проблеми, монографічний – для детальної конкретизації наукових засад землезабезпеченості та ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств у Київській області, графічний – для наочного відображення стану землезабезпеченості сільськогосподарських підприємств Київської області.

Результати досліджень. Земельні ресурси є основою людського існування, що визначає її важливу роль у процесі соціально-економічного розвитку суспільства. Як основа екосистеми, знаряддя і предмет виробництва, об'єкт права власності, вона є базисом сталого розвитку, умовою соціального прогресу та добробуту людини. Політичні й економічні зміни, які почалися в країнах Центральної та Східної Європи на початку 90-х років ХХ століття, охопили і сферу землекористування. Протягом реформування в Україні змінено колишній земельний устрій, закладено нові принципи розвитку земельних відносин. Історія не знає прикладів, коли протягом одного десятиліття земельна власність була повністю змінена в такий спосіб.

Сьогодні в Україні налічується 22,2 млн. власників землі, 3,2 млн. землекористувачів. Близько 7 млн. громадян отримали земельні сертифікати, що засвідчують право власності на земельний пай, з них близько 6,8 млн. селян вже отримали державні акти на право приватної власності на землю. Одночасно 11 млн. громадян здійснили приватизацію земельних ділянок: для будівництва і обслуговування житлових будинків, господарських приміщень, садівництва, дачного і гаражного будівництва та інше. У процесі реформування земельних відносин на базі 11,3 тис. КСП створені 16.1 тис. агроформувань нового типу [1].

Проте остання земельна реформа в Україні, яка тривала з 1991 року, не вирішила покладених на неї завдань. Здійснення масштабних земельних перетворень на таких величезних територіях обумовило виникнення гострих проблем соціального, економічного і екологічного характеру. Зокрема, належним чином не забезпечується раціональне використання та охорона земельних ресурсів, відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель. Оскільки процеси земельного реформування в цей період відбувалися повільно, земельне питання стало вкрай заполітизованим, а перехід землі ефективним господарям – практично заблокованим.

У зв'язку з цим виникла потреба формування нової парадигми землекористування в Україні – концепції функціонального землекористування, яка могла б забезпечити підвищення добробуту людей, вирішити проблеми, пов'язані з деградацією навколишнього середовища, поліпшення екологічного стану земель. У відносинах "людина-земля" сьогодні переплітаються накопичені за багато років духовні, економічні, соціальні, екологічні, правові, моральні, технологічні й інші проблеми життєдіяльності суспільства. Для їхнього розв'язання потрібна наукова і практична робота по формуванню стратегії управління багатокладним використанням землі з різними формами власності, усталених юридичних норм, обґрунтованих соціальних, екологічних

та економічних критеріїв, взаємопов'язаного вирішення коротко- і довгострокових завдань еколого-економічної ефективності.

Особливо загострилися питання збереження, раціонального використання і розширеного відтворення земельних ресурсів як базису сталого розвитку сільського господарства України. Актуальною проблемою сьогодення є розв'язання цих питань відповідно до принципів сталого розвитку, задекларованих на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.). Підсумки Всесвітньої конференції в Йоханезбурзі (2002 р.) і останніх екологічних форумів засвідчили, що людство мало просунулося вперед у цьому напрямі. Особливу увагу слід зосередити на здійсненні сталого розвитку землекористування шляхом комплексного забезпечення раціонального використання землі. Однією з важливих складових їх вирішення є оптимізація структури землекористування.

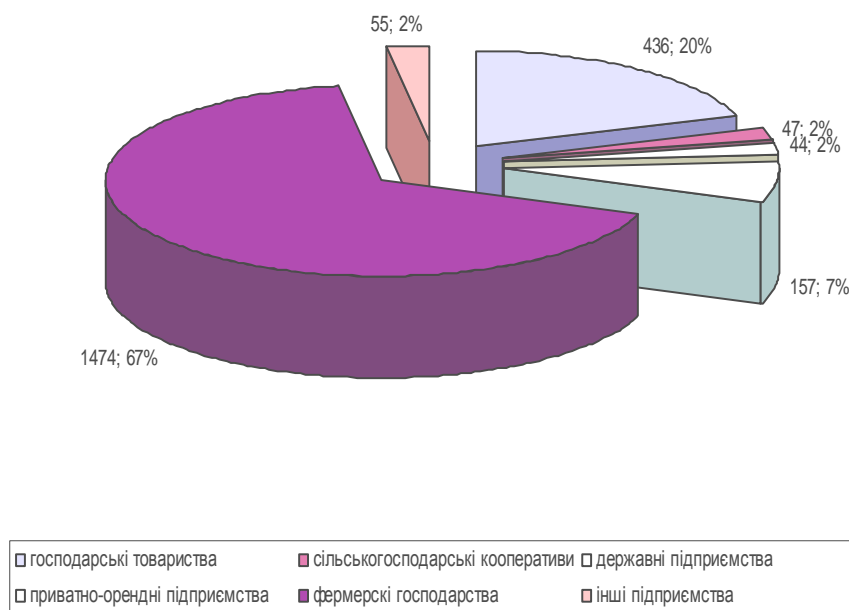
З формуванням та розвитком ринкових відносин, впровадженням приватної власності на землю умови землекористування кардинально змінилися. Перед наукою і практикою постала необхідність зваженого перегляду світоглядних, теоретичних і методологічних основ землекористування та удосконалення механізму управління раціональним використанням земельних ресурсів. Формування нової філософії та методології землекористування в Україні відкриває можливості застосування її результатів не тільки для ефективного регулювання земельних відносин, а й організації охорони та раціонального використання земельних угідь, визначення і обґрунтування системи економічних та організаційно-господарських заходів щодо відновлення їх продуктивності.

Київська область має високорозвинуте сільськогосподарське виробництво. Відчутні позитивні зрушення у цій галузі відбуваються завдяки цілеспрямованій аграрній політиці щодо впровадження ринкових механізмів та докорінної перебудови виробничих відносин на селі на основі приватної власності. Структура сільськогосподарського виробництва є такою: рослинництво 50,9%, тваринництво 49,1%. Основні галузі рослинництва: вирощування зернових, картоплі, цукрових буряків, овочів. Основні галузі тваринництва: скотарство, свинарство, птахівництво.

Найбільше природне багатство Київщини – її родючі землі, значна частина яких – чорноземи. Площа сільськогосподарських угідь становить 1666,7 тис. га (59,3 % від загальної площі області), у тому числі рілля – 1358,9 тис. га, пасовища – 135,7 тис. га, сіножаті – 117,3 тис. га, багаторічні насадження – 42,1 тис.га. В області господарською діяльністю займаються 2213 сільськогосподарських підприємств. Серед них 436 господарські товариств; 157 приватно-орендних підприємства; 47 сільськогосподарських виробничих кооперативів; 1474 фермерських господарств; 44 державне підприємство; 55 інші підприємства (рис. 1) [2].

Аналізуючи діяльність підприємств агропромислового комплексу Київщини за 2010-й р., перш за все необхідно відмітити, що Київська область з року в рік займає лідируючі місця у виробництві валової продукції України. Частка області у загальному виробництві валової продукції сільського господарства України за 2010 р. склала 6,4 %. (2-ге місце у державі). Загальне виробництво продукції сільського господарства за 2010 р. дорівнює 6 млрд. 632 млн. грн. За січень-травень 2011 р. вироблено валової продукції сільського

господарства 1260,4 млн. грн., що на 0,5 % менше порівняно з відповідним періодом 2010 р. (рис. 2) [3].

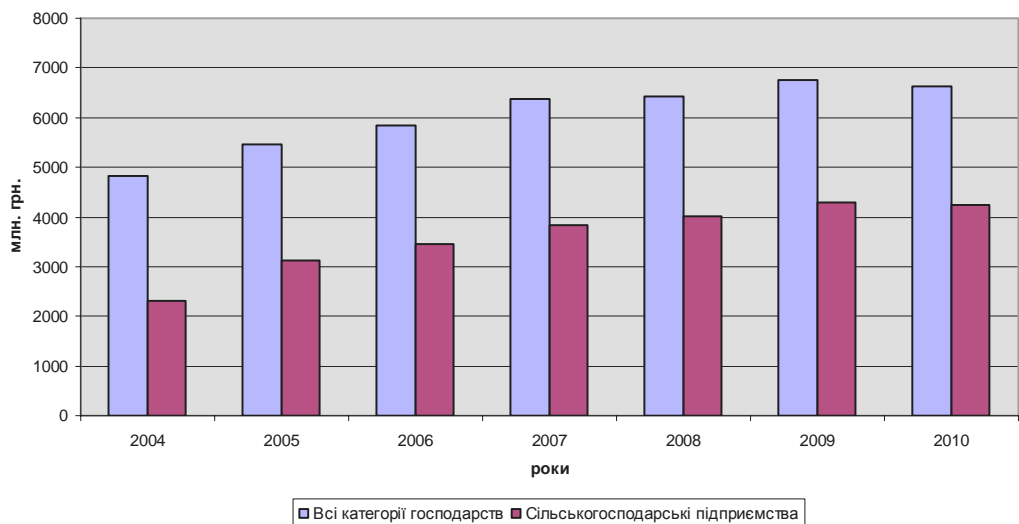

Рис. 1. Структура сільськогосподарських підприємств за формами власності та організації на Київщині у 2011р.*

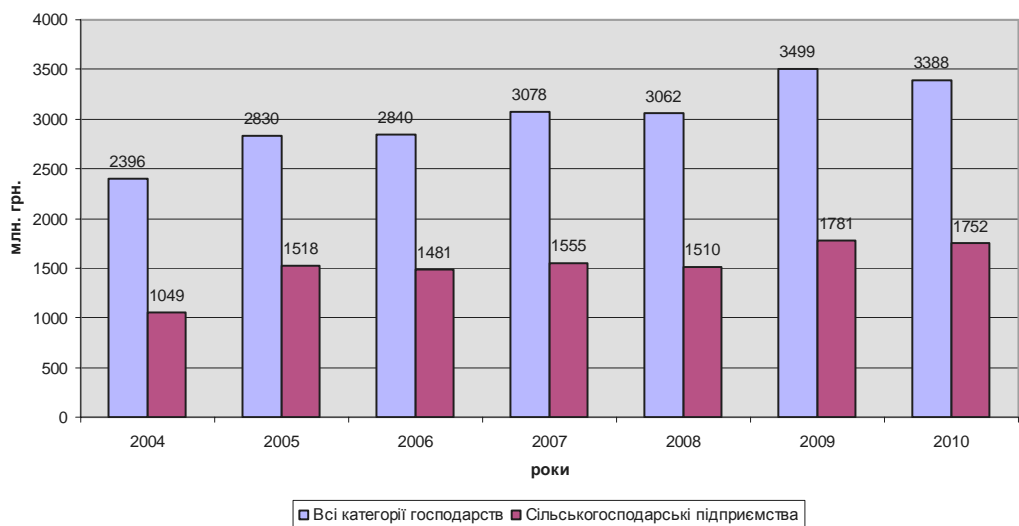
*Розраховано автором

Обсяги виробництва продукції рослинництва за 2010 р. склали 3 млрд. 388 млн.грн., що становить 51% від загального обсягу виробництва по області (рис. 3).

Застосування насіння високих репродукцій, високоефективних добрив, нових технологій вирощування і, не без сприяння погодно-кліматичних умов, дало змогу в 2009 р. зібрати рекордний за всю історію Київщини урожай зернових культур, а в 2010 р., навіть при гірших природнокліматичних умовах майже на рівні попереднього року. Зернових вироблено 2482,5 тис. т, при середній урожайності - 38,5 ц/га. Станом на 01.06.2010р. здійснено посів ярих культур на площі 811,8 тис. га. (+ 69,6 тис.га до минулого року) Посів ярих зернових культур проведено на - 412,3 тис. га (+16,2 тис.га до минулого року) в т. ч.: пшениці - 43 тис.га., ячменю - 143,6 тис. га, кукурудзи на зерно - 172,9 тис. га [4]. Посів цукрових буряків становить 40,8 тис. га, сої - 97,8 тис. га, соняшнику 60,8 тис. га, ярого ріпаку 9,6 тис. га, картоплі - 93,2 тис. га, овочів - 21,7 тис. га. Розпочато збір природних і сіяних трав на площі 30,5 тис. га (+13,1 тис.га до минулого року), заготовлено 24,9 тис. т сіна (+13,3 до минулого року), сінажу - 34,2 тис. тонн (+12,3 тис.га. до минулого року). В господарствах області проведена робота по захисту сільгоспкультур від шкідливих організмів на площі 1094 тис. га. (+98 га до минулого року) (рис. 4).

Рис. 2. Обсяги та динаміка виробництва валової продукції сільськогосподарських підприємств Київської області *
*Розраховано автором

Рис. 3. Виробництво валової продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Київської області*
*Розраховано автором

Варто зазначити, що 17 % всієї продукції рослинництва було вирощено в області по інтенсивних технологіях. Київська область по розвитку тваринництва за кількісними, а особливо якісними показниками займає провідне місце серед інших регіонів держави, має потужну селекційну базу і достатній досвід інтенсивного ведення тваринництва [5]. Протягом 2010 р. сільськогосподарськими підприємствами вирощено 215,1 тис. т м'яса (у живій

вазі), в тому числі великої рогатої худоби 13,7 тис. т, свинини 36,6 тис. т, птиці 164,7 тис. т. Вирощування худоби і птиці за січень-травень 2010 р. збільшено на 3,1 % відносно до минулого року, в т.ч. в сільськогосподарських підприємствах на 3,2 % або на 2,6 тис. т. Фактично за звітний період сільськогосподарськими підприємствами вирощено 85,2 тис. т худоби і птиці. Збільшення обсягів вирощування в сільгоспідприємствах досягнуто за рахунок збільшення вирощених свиней на 3,4 тис. т або 24,9 % (17,2 тис. т).

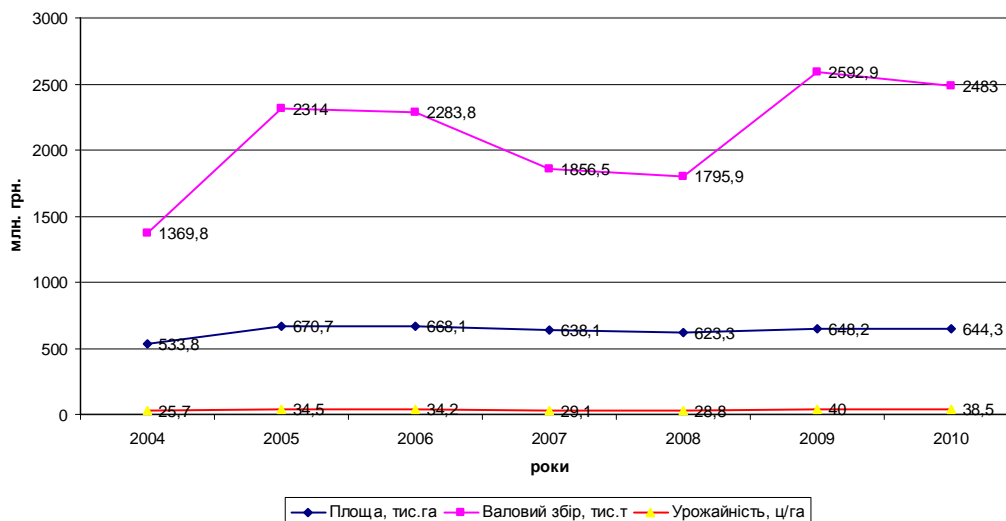

Рис. 4. Виробництво зернових культур в усіх категоріях господарств Київщини*

*Розраховано автором

Заслуговує на увагу позитивна динаміка збільшення продуктивності корів в сільгоспідприємствах. За 2010р. її збільшено на 519 кг, і становить 4980 кг (на 1 корову, яка була в наявності на початок року), що є найвищим показником у державі. За рахунок роботи з наявним генетичним потенціалом ВРХ та корів, відповідних умов утримання та годівлі, інших зооветеринарних заходів, продуктивність корів за січень-травень 2010р. збільшено по сільськогосподарських підприємствах на 50 кг, надій на корову становить 2132 кг.

Висновок. Основним шляхом підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь є послідовна інтенсифікація землекористування, оскільки вона, відповідно до незмінної площі, дає можливість збільшити валове виробництво продукції за рахунок збільшення виходу її з одиниці земельної площі. Розв'язання цієї проблеми пов'язане не лише з додатковими вкладеннями, а й з удосконаленням технології та організації виробництва. Основними заходами підвищення ефективності використання землі є:

- збільшення площ земель, які використовують у сільському господарстві;
- меліорація земель;
- запровадження нових ґрунтозахисних систем землеробства;
- захист ґрунтів від ерозії і деградації;

- освоєння науково обгрунтованих сівозмін;
- запровадження інноваційних технологій, науково обгрунтованих систем удобрення й інтегрованого захисту рослин від хвороб, шкідників і бур'янів, запровадження нових форм організації праці та виробництва.

Література

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / за ред. П.Т.Саблука та ін. — К.: ІАЕ УААН, 2011. — 764 с. — С.331.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]: офіційний web-сайт. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Напрями підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування на регіональному рівні (на прикладі Київської області): монографія / Й. М. Дорош, М. П. Стецюк; Ред.: Н. М Некрут. — К.: Урожай, 2011. — 168 с.
4. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наук. доп. / Ред.: П. Т Саблук; Ін-т аграр. економіки. — К., 2011. — 342 с.
5. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення / За ред. Підлісецького Г.М. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 214с. — С.157; Україна у цифрах у 2011 році / Державний комітет статистики України: За редакцією О.Г. Осауленка. — К.: Видавництво «Консультант», 2011. — 247с. — С.48–55.

Чужмир М.А.

Землезабезпеченість та ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств у Київській області

У статті встановлено, що у сільському господарстві, внаслідок особливості виробництва, розвитку багатокладності через організацію нових і реструктуризацію існуючих господарств на приватній власності на землю та інші засоби виробництва, склались специфічні умови інтеграції землі в систему суспільних відносин. Це стосується і того, що безпосередньо виробники сільськогосподарської продукції, які є власниками землі, створюють ренту і можуть присвоювати її. Доведено, що структура землекористування визначальним чином впливає на спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, його ефективність та дохідність.

Ключові слова: земля, землезабезпеченість, сільське господарство, сільськогосподарські підприємства, виробники.

Чужмир М.А.

Землезабезпеченість и эффективность функционирования сельскохозяйственных предприятий в Киевской области

Суть вопроса в том, что в сельском хозяйстве, вследствие особенности производства, развития многоукладности через организацию новых и реструктуризацию существующих хозяйств на частной собственности на землю и другие средства производства, сложились специфические условия интеграции земли в систему общественных отношений. Это касается и того, непосредственно производители сельскохозяйственной продукции, которые являются собственниками земли, создают ренту и могут присваивать ее.

Структура землепользования определяющим образом влияет на специализацию сельскохозяйственного производства, его эффективность и доходность.

Ключевые слова: земля, землезabezпеченисть, сельское хозяйство, сельскохозяйственные предприятия, производители.

Chuzhmyr M.A.

Zemlezabezпеченyst Efficiency and functioning of the agricultural enterprises in Kiev region

It is set in the article, that in agriculture, as a result of feature of production, development of bagatoukladnosti, through organization of new and restructuring of existent economies on a peculiar on earth and other capital goods, there were specific terms of integration of earth in the system of public relations. It touches and that directly the producers of agricultural produce, which are the proprietors of earth, create rent and can appropriate it. It is well-proven that the structure of land-tenure determining appearance influences on specialization of agricultural production, his efficiency and dokhidnist.

Key words: earth, zemlezabezпеченist', agriculture, agricultural enterprises, producers.